

TANULMÁNYOK

A SZERELEM ABJEKTJE*Julia Kristeva*

Ahhoz, hogy a pszichoanalízisben a szerelemről beszéljünk, a freudi elméletnek legalább három alapvető fogalmát kell felidézni: nácizmus, Erósz, áttétel. Először megpróbálom a két elsőt (nácizmus, Erósz) kérdőre vonni, az utolsót pedig, mintegy zárójelbe téve, csak futólag fogom megemlíteni előadásomban.

Ezután megkísérlem, hogy az előadás végén néhány klinikai példán keresztül rámutassak az archaikusnak nevezett anyának mint az Én imaginárius korrelátumának bizonytalan pozíciójára, mégpedig egy olyan paranácisztikus modalitásban, amelyben az Én még nem vált külön a tárgytól. Mindez az *elsődleges azonosulás* fogalmának tisztázására irányuló kísérlet, melynek, úgy gondolom, nincs se alanya, se tárgya, a két fogalom együtt az „abjekt”, amelyet az én-ideált létrehozó imaginárius Apa instanciája irányít. Fel fogom tárni e viszony sajátosságait a „határállapotokban”, amelyekben maguktól értetődőnek tűnnek, de a hisztériában és a kényszerneurózisban is, ahol kevésbé szembeszökők; mindebből le fogom vonni elméleti következtetéseimet.

Bemutatom, hogy az általam *abjektnek* (abject vagy abjet) nevezett kifejezés iránti elragadottság, mégpedig egy ellenhatásból eredő elragadottság, amely a freudi elméletben való elrejtőzése helyére

---

¹ L'Abjet d'amour. *Tel quel*, 91, printemps 1982, pp. 17-33. Az 1981 áprilisában Párizsban tartott előadás alapján.

lép, hogyan jellemzi a modern pszichoanalízist, és miként alkotja annak két legfőbb nehézségét: a reparációs attitűdöt és az ezoterikus elméletalkotást.

Lacan azt mondja, hogy a szerelemről való beszéd felkelti az élvezetet. A szerelemről beszélve elhitetem önökkel, hogy tudom, miről beszélek, vagy azt, hogy – ami csak növeli az előadó és feltételezhetően a hallgatók örömét – annak megismerésére törekszem. Egy pillantást vetve a történetemre vagy az analízisemre, ez az élvezet főként abból származik, hogy az, amiről (a szerelem) szól, és amit könnyen titkosnak vagy megnevezhetetlennek képzelünk el, itt közvetlenül beköltözik egy teoretikus nyelv, egy szemlélődésbe merült értelem bizonyosságába. Ha igaz, hogy az analizálók csak arról beszélnek, akkor az analitikus (férfi vagy nő), azért van ott, hogy helyettesítse azokat, hogy megmutassa nekik, hogy az nem az, vagy, hogy az nem minden, vagy, hogy az nem a vége, vagy, hogy egyáltalán nem az... Röviden, a terápiában az áthelyezés vagy a csend a mi diskurzusunk a szerelemhez vagy a szerelemről. De akkor, az igazat megvallva, nem dologiasítjuk-e el ezt a viszonyt, ami, mint az *analizáló diskurzusa*, pontosan az analízisért van, és amely, mint a *gyógyítás mozgatórugója*, alapvetően mobilis, taktikai vagy stratégiai, átvitt vagy ki nem mondott? Ellenkezőleg, bizonyítani fogom, hogy a szerelem e viszonylatának azon komplexitásában való lecsúszása, amelyet az analízis (bizonyos elméleti, sőt teológiai szemérembe kapaszkodva) végül nem tisztázott, az, ami segíthet minket abban, hogy jobban meghalljuk az általunk fenntartott diskurzust és így magának az analízisnek a funkcióját.

A nácizmus: az üresség védelmezője

Azt mondják, hogy Freud a szerelem állapotát a nácizmushoz köti: a szerelemi tárgy választása, amely akár „nácisztikus” vagy „anaklitikus”, akkor és csak akkor bizonyul minden szempontból kielégítőnek, ha ez a tárgy az alany nácizmusához két lehetséges mód egyikével kapcsolódik: vagy nácisztikus kielégülés által

(ebben az esetben Narkisszosz az alany maga), vagy a narcisztikus áthárítás (delegation) által (ebben az esetben Narkisszosz a másik, Freud szerint a nő). Egy narcisztikus sors valamiképpen minden tárgyválasztásunkat megalapozza, egy olyan sors azonban, amit egyfelől a társadalom, másfelől Freud morális szigorúsága megpróbál egy „igazi” tárgyválasztás nyereségéhez terelni (lásd a *Bevezetés a narcizmusba* című 1914-es írását; ez a szöveg kétségkívül túlságosan kapcsolódik a háborúhoz, Freud biztonságérzetének hiányához és Junghez). De ha közelebbről megnézzük, akkor azt láthatjuk, hogy maga az én-ideál, amely követeléseink és vágyaink áttételét biztosítja egy, a társadalmi és szülői törvény által meghatározott minden Széppel és Jóval felruházott „igazi” tárgyra, nem más, mint a narcizmus felelevenítése, felemelése, megbékítése, vigasza. Az mondhatjuk, hogy Freud szövege a narcizmus mindenütt jelenlétét hangsúlyozza, a narcizmusét, amely áthatja a többi instanciát, olyannyira, hogy azt újra és újra megtaláljuk, mert visszatükröződik a *tárgyban* – már amennyire egy tárgy megjelölhető, vagyis szimbolizálható és mint olyan szerethető, tehát kívül áll a káoszban, az elutasításon és a destrukción.

Egyébként a „narcizmus” fogalmának mindenütt jelenlétét összhangban van azzal, hogy távol áll az őseredetiségtől. Egy hozzáfűzött megjegyzésben Freud rámutat arra, hogy a narcizmus valójában egy „új cselekedet” terméke. Ezt úgy kell értenünk, mint az anya-gyermek diád autoerotizmusát kiegészítő harmadik instanciát: „Es muss also irgendetwas zum Autoerotismus hinzukommen, *eine neue psychische Aktion*, in dem Narzissismus zu gestalten [Valaminek, valamilyen *új pszichés cselekedetnek* tehát hozzá kell járulnia az autoerotizmushoz, hogy kialakulhasson a narcizmus].”²

Ez a megjegyzés az intra-szimbolikus megformáltság státuszát tulajdonítja a narcizmusnak, amely a Harmadiktól függ, amely

---

² Sigmund Freud: A narcizmus bevezetése. In: *Sigmund Freud Művei VI. Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások*. Cserépfalvi, Bp., 20. o.

azonban az ödipális Ént (kronologikusan és logikailag) megelőzi. Mindez arra késztet, hogy az apai funkció olyan archaikus modalitására gondoljunk, amely megelőzi a Nevet, a Szimbolikust, de – bár magába rejti logikai lehetőségét – még a „tüköröt” is; olyan diszpozíció ez, amelyet Imaginárius Apának nevezhetünk. Lacan Freud megfigyelését, anélkül, hogy sokat időzne rajta, úgy írja újra, hogy ragaszkodik a „tükörstádium” feltételezésének szükségességéhez, és kijelenti, hogy „az emberi én (moi) egy imaginárius viszony talaján jön létre”³.

A freudi nárcizmus fogalom a következő kérdéseket veti fel: Mi ez a nárcisztikus „identitás”? Milyen stabilak a határai, milyen a kapcsolata a másikkal? A tükörstádium vajon a semmiből emelkedik ki? Mik megjelenésének feltételei? Úgy tűnik, hogy egy teljes komplex strukturálódás elgondolható egy olyan kifejezésen keresztül, amely voltaképpen csak a „nárcizmus” pszichiátriai terminusa; egy eleve hármas strukturálódás, amely azonban másképp artikulálódik, mint az Ödipusz árnyékában létrejövő Én–tárgy–Másik háromszög.

Másfelől, a freudi nárcizmus mindenütt jelenvalósága egyeseket arra a feltételezésre késztetett, hogy a nárcizmus csupán Freud fantazmája, és mindössze egy eredendő utánczás létezne. René Girard e tézise valószínűleg a szimbolikus és/vagy szociális reláció alapjának még paranoidabb változata, amely a „bűnbak” elméletben találta meg mechanizmusát. Ebben Melanie Klein „projektív relációja” akaratlanul a Szent és a társadalom sarokköveként mutatkozik meg. Ugyanakkor annyi bizonyos, hogy a freudi szöveg belsejében zajló fordulatok játékába bevont nárcizmus az első fázisban olyan mimetikus játéknak tűnik, amely pszichés identitásokat (Én/tárgy) alapít, majd a visszafordulások szédületében, mint az (André Green értelmében vett) üresség feletti vetítővászon⁴ jelenik meg.

A magam részéről szeretnék ragaszkodni az emberi pszichikumban konstitutív szerepet játszó üresség fogalmához, amely logi-

---

³ Jacques Lacan: *Écrits techniques* I. 133. o.

⁴ Vö. André Green: A. „L'angoisse et le narcissisme”, *Revue française de psychanalyse*, I., 1979.

kailag és kronológiailag is megelőz minden más formációt. Ez nem csak azért tűnik fel számunkra, mert a „pszichotikus állapotok” előzőnlötték a díványokat vagy, mert kiütköztek számos neurózis mélyén. Kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a pszichoanalitikus irányultsága megváltozott. A pszichiátriai *szemiológia* után Freud felfedezte, hogy a *tünet* a fantázia metaforája, sűrítése. Jelenleg és Lacannak köszönhetően a tünetet mint egy vetítívásznat elemzik, hogy azon keresztül megpillanthassák a jelölés (signifiance) mechanizmusait (az értelem és a szubjektum formációs és de-formációs folyamatait), amelyek kiterjednek a beszélő lényre, mint olyanra, következtetesképpen keresztezik nemcsak a „normálist” és a „patologikust”, hanem a pszichoanalitikus tünettant is. E tekintetben a saussure-i jel *önkényessége* egy korláttal (*barre*) állít minket szembe, sőt a referens/jelölő/jelölt viszonyának konstituáló *ürességgel*, amelynek Lacan csak a „látható” aspektusát foltozta be a *tükörstádium szakadékában* (*béance*). Az *önkényesség* Saussure-nél, a *szakadékosság* Lacannál közvetlenül megmutatja nekünk azt, amit Freudnál a nárcizmus inkonzisztenciájának és mindenütt jelenvalóságának nehéz bizonytalanságában érthetünk meg...

Így a nyelv és az annak elsajátításáról szóló elméletek mélyében a szimbolikus funkció kiindulópontját konstituáló *üresség* az, ami úgy mutatkozik, mint az első elkülönítés aközött, ami még nem *Én*, és aközött, ami még nem *tárgy*. A nárcizmus ezen üresség elleni védekezés lenne? De védekezés – vajon mi ellen? Az üresség (önkényesség, szakadékosság) elleni védekezés egy valójában nárcisztikus elhárítás kibontakozása révén – annak érdekében, hogy ezen üresség fennmaradjon, hiszen annak hiányában káosz alakulna ki, elmosódnának a határok. A nárcizmus védi az ürességet, létezővé teszi azt, és így, mint ezen üresség ellentéte, alapvető elkülönülést biztosít. A nárcizmus és az üresség közötti eme szolidaritás nélkül a káosz magával vinné a különbségtévesztést, a nyom és a szimbolizáció minden lehetőségét, és összezavarná a test, a szavak, a valós és a szimbolikus határait. A gyermek, Lacan állításával szemben, nem csak a valóssal és a szimbolikussal jellemezhető. Nem pszichotikusként vagy felnőttként, hanem gyermekként fejezi ki magát, szubjektumként,

amely pontosan abban a zónában van, ahol az *üresség és a nácizmus egymást fenntartva* alkotják az imaginárius nullpontját.

Íme, rögtön egy másik kérdéshez érkeztünk: Mi az, ami lehetővé teszi ezen üresség fenntartását – amely a panasz forrása, de a náciztikusnak nevezett struktúrák feltétlen szükséglete is, az enigmatikus és egyben kreatív nonszensz múltó hatása a gyermeki nácizmusban? Ehhez vissza kell térnünk az „elsődleges azonosulás” fogalmához.

Egy „közvetlen” és tárgy nélküli azonosulás

Freud csupán ritkán mutat rá arra, hogy az „én-ideál születése” nem más, mint a „személyes előidőbeli apával” (mit dem Vater der persönlichen Vorzeit) való azonosulás⁵. Ha így van, akkor ez egy különös apa, mivel Freud szerint a szexuális különbség nem-felismeréséből fakadóan ebben a szakaszban (mondjuk inkább azt, hogy ebben a modalitásban) ez az „apa” „két szülőnek” felel meg. Az ezen „előidőbeli”, „Imaginárius Apával” való azonosulás „közvetlen” és „egyenes”, amely „korábbi, mint minden tárgymegszállás”: „Diese scheint zunächst nicht Erfolg oder Ausgang einer Objektbesetzung zu sein, sie ist eine direkte und unmittelbare und frühzeitige als jede Objektbesetzung [Ez mintha még nem eredménye vagy befejezése volna a tárgyválasztásoknak, hanem egyenes és közvetlen azonosítás, és korábbi, mint minden tárgymegszállás]”. A másodlagos azonosulásban „azok a tárgyválasztások, amelyek az első szexuális szakba tartoznak s az apát s anyát illetik, rendes lefolyás mellett úgy látszik ilyen azonosításban befejeződnek és ezzel az elsődleges azonosítást megerősítik” (uo. 39. o.).

Az egész ürességet védő szimbolikus mátrix tehát megelőzi az ödipális problematikát. Ha az elsődleges azonosulás az én-ideált létrehozva valóban nem tartalmaz libidinális megszállást, akkor

---

⁵ Sigmund Freud: *Az ősvalami és az én*. Hatágu Síp, Bp., 1991, 39. o.

először is az ösztönös és a pszichikus disszociációjával állunk szemben. Ugyanezzel a gesztussal feltételeződik egy áttételnek, azt kell mondanunk, *abszolút* létezése (nem pedig „identifikáció”). A libidóval terhelt pszichikumnak ez az áttétele megfelel az *Álomfejtés*-ben használt *Verschiebung*nak (eltolás), de ugyanakkor az *Übertragung*nak is, ahogyan az analitikus személyén jelenik meg a terápia során. Végül, ez az áttétel közvetlen (unmittelbare) formát ölt, és egy komplex, kevert és legfőképpen imaginárius instancia kialakulásának irányába hat („a személyes előidőbeli apa”).

Álljunk meg e *közvetlenség*nél, amely úgy tűnik, hogy nem keltette fel az analitikusok figyelmét. Bennünket azonban emlékeztetnie kellene arra a jelentőségre, amit a spekulatív filozófia, és különösképpen Hegel tulajdonított e fogalomnak.

Az abszolútum immanens jelenléte a megismerésben *közvetlenül* megmutatkozik a szubjektum számára, mint olyan felismerés, amely soha el nem hagyta őt. Még pontosabban, a hegeli *közvetlen* (*Unmittelbare*) a fennállás végső leoldódása a forma felé, a magára-irányuló-reflexióra való belső átbillenés, az anyag, amely megszünteti önmagát, mielőtt még az önmaga, tehát a másik számára létezne. Hegel az *Enciklopédia* első kötetében megjegyzi: „A közvetlenség [...] mint magára-irányuló-reflexió *fennállás* (matéria) olyképen, hogy egyben *forma*, másra-irányuló-reflexió, *magát megszüntető* fennállás”⁶. Heidegger *Hegel tapasztalatfogalma* című írásában,⁷ amelyet *A szellem fenomenológiája* Bevezetésének szentelt, kérdőre akarta vonni a szubjektum és a megismerés eme szolidaritását, az abszolút eme közvetlen jelenlétét, azért, hogy megmutassa e „közvetlen” a priori vagy kényszerítő jellegét, és hogy láthatóvá tegye, a közvetlenül innen és túl, „a logosz kibontakozását”, amely oly

---

⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel: *A filozófiai tudományok enciklopédiájának alapvonalai. Első rész. A logika.* 131.§ Akadémiai Kiadó, Bp. 1950. 211. old. Szemere Samu fordítása. [Kristeva az eredeti szövegben a Hegel-idézet forrásaként tévesen adja meg *A logika tudományát*-t.]

⁷ Martin Heidegger: *Hegel tapasztalatfogalma.* In: *Rejtektutak.* Osiris, Bp. 2006. 103-182. o. Abrahám Zoltán fordítása.

lényegbevágó volt a heideggeri diszkurzus számára. Ezen megfontolások talaján belátható, hogy a *közvetlen*, lévén a maga-bizonyosság magát-eloldozása, a maga-bizonyosságot ugyanakkor leválasztja a tárgyi relációtól, és ez az, ami megadja neki az eloldozás (abszolúcia) képességét közvetítés nélkül, tárgy nélkül, de mindkettőt megtartva és egymást tartalmazva. Tehát a közvetlennek ugyanaz a logikája, mint a parúziának, vagyis a szubjektum tárgyban való jelenlétének. „Ehhez szükséges, hogy minden olyan relációt érintsen, amely csak egyenesen a tárgyra irányul” – jegyzi meg Heidegger. A közvetlen, amely a parúzia legalapvetőbbje, megmutatkozik úgy is, mint az eloldódás logikája, a relációtól való eloldódás, és létrehozza az abszolútum abszolútságát. „Az abszolútság minden mozzanatai a reprezentáció jellegével rendelkeznek. Bennük lakozik lényegileg az abszolútum parúziája.”⁸

Más szavakkal, az abszolútum jelenléte a megismerésben *közvetlenül* nyilvánul meg a szubjektum számára, oly módon, hogy a megismerés minden más módja nem más, mint újrafelismerés. „Az abszolútum már magában és magáért véve nálunk van, és nálunk akar lenni” – hivatkozik Heidegger Hegelnek a *Fenomenológia* Bevezetésében tett kijelentésére.⁹ „Ez a *nálunk-lét* (parúzia) már önmagában az a mód, ahogyan az igazság fénye, maga az abszolútum ránk sugározza igazságának fényét” – írja Heidegger kommentárjában.¹⁰ Közvetlenül a parúziában vagyunk, „mindig-már”, azelőtt, hogy megteremtettük volna vele „kapcsolatunkat”.

Tegyük félre az abszolútum e közvetlenségének vizuális, elképzelt vagy imaginárius aspektusát, amelyet Heidegger a *tudni* (*savoir*) szó hangzásának (latin *novisse*, valamiről tudni, *video*, látni) kibontásával mutatott meg, és amit Lacan – mekkora késéssel – a Tükröt az Én létrejöttének szívébe helyezve hangsúlyozott. Próbáljuk meg el-

---

⁸ Heidegger: Hegel tapasztalatfogalma. Id. kiadás, 121. o.

⁹ [Georg Wilhelm Friedrich Hegel: *A szellem fenomenológiája*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1973. 48. old. Szemere Samu fordítása.]

¹⁰ Heidegger: Hegel tapasztalatfogalma. Id. kiadás, 116. o.

képzelné ezt a filozófiai kérdést egy olyan talajon, amelyen a „közvetlen” kifejezésnek az „elsődleges azonosulás” szívében való megjelenése mondhat valamit az analitikusnak.

Freudnál az apa feltűnésének kényszerítő jellege tagadhatatlan, és mindenképpen szükséges az értelmező analitikus konstrukcióhoz. Ugyanakkor megállapítható, hogy a „személyes előidejű apa” eljövetele az úgynevezett preödipális anya segítségének köszönhető, amennyiben az anya megjelenhet gyermeke számára úgy, mint akinek a vágya nem korlátozódik gyermeke kielégítésére vagy kielégítésének elutasítására. A segítség nem más, mint az anyai vágy az Apa Falloszára.

Melyik apáéra? A gyermek Apjáéra vagy a saját Apjáéra? Az „elsődleges azonosulás” szempontjából a kérdés nem érdemleges. Ha azzal a vággyal (az Apai Falloszra irányulóval) való gyermeki azonosulás *közvetlen*, akkor az kétségtelenül azzal jár, hogy a gyermeknek nem kell azt átdolgoznia, hanem megkapja, utánozza, sőt élteti azt az anyán keresztül, aki mint ajándékot ajánlja fel neki vagy utasítja el azt. Bizonyos értelemben az ilyen azonosulás az apa-anyaként, ahogy Freud állítja, vagy ami az anyai vágy a Fallosz után (ahogy mi állítottuk) égi ajándék. És nem ok nélkül, mivel a pszichikum e modalitása nélkül a gyermek és az anya még nem „kettő”...

Azt a képet, amely létrehozta ezt az „imagináriust”, nem egyszerűen vizuálisként kell elgondolnunk, hanem olyan reprezentációként, amely különböző érintkezéseket mozgósít, visszakapcsolva azokat a percepciók és különösen a *hangzók* teljes skálájához, egyfelől a neuropszichológiai érzés rendjében bekövetkező korai ébredésük miatt, másfelől a beszédben betöltött domináns funkcióinak okából.

Mégse tévedjünk e *közvetlenség* könnyűségét illetően. Egy fontos következményt von maga után. A „tárgy”, csakúgy, mint az „azonosulás” kifejezés e logika szerint *helytelemné* válik. Egy még-nem identitás (a gyermeké) átkerül, vagy inkább eltolódik egy Másik helyére, amely a libidinális befektetés szempontjából nem olyan, mint egy tárgy (pontosan az elsődleges azonosulás e tárgyias nem-befektetése az, amely úgy tűnik számomra, hogy igazolja az „eltolás” kife-

jezést, szemben az „áttétellel”), ám amely megtartja az én-ideál jellegét.

Jegyezzük meg rögtön, hogy az így felállított legarchaikusabb egység az Anya által vágyott Fallosz, amely annyira autonóm identitás, hogy eltolódásokat teremt: ez az imaginárius Apa egysége, az Anya és az ő Vágya összeolvadása. Az Imaginárius Apa lenne a jele annak, hogy az Anya nem Teljes, hanem akar...kit? mit? A kérdésre nem létezik más válasz, mint az, amely feltárja a nárcisztikus ürességet: „Mindenesetre nem én.” Nem lehetséges-e az, hogy Freud híres kérdése, „mit akar a nő?”, egy még alapvetőbb kérdés visszhangja: „Mit akar az anya?” Ugyanabba a lehetetlenbe ütközik bele, mint amit egyfelől az Imaginárius Apa, másfelől a „nem én” szegélyez. És ez a „nem én” az (lásd Samuel Beckett darabja ugyanezzel a címmel – *Not I*), amelyből az Én fájdalmasan elő akar törni.

Hogy ezt fenntartsa és vállalja azt az ugrást, amely végérvényesen az Imaginárius Apában és a nyelvben, sőt, a művészetben horgonyozza le, a beszélő lénynek egy csatát kell vívnia az imaginárius anyával, akinek számára a végén egy tárgyat fog létrehozni (az Éntől különállót). De pillanatnyilag még nem jutottunk el odáig. Az Imaginárius Apára való azonnali áttétel, amely annyira az égből pottyant le, hogy az a benyomásunk: ő az, aki áttevődött ránk, kiáll egy visszautasítási folyamatot, amelyből létrejöhet a káosz, és amely *abjekt*té válhat. Az anyai hely csak abjektként jöhet létre, azelőtt, hogy az Én vágyának megfelelő tárggyá vált volna.

Ha idáig követtek, észrevehetik a koherenciát, de ugyanakkor az előfeltevéseket is, amelyekkel előrehaladok.

Összegezve, úgy tűnik számomra, hogy az elsődleges azonosulás az Imaginárius Apára (Apától) való áttétel, amely megfelel az anya, mint „abjekt” felépítésének. A nárcizmus e megfelelés lenne (az Imaginárius Apával és az „abjekt” Anyával való megfelelés), amely az áttételnek nevezett már említett központi üresség körül játszódik le, az üresség körül, amely úgy tűnik fel, mint a szimbolikus funkció tartalma (a jelölő/jelölt határa, a jel önkényessége, a tükör szakadéka).

Melanie Klein „projektív identifikációjához” viszonyítva a javaslatomnak megvan azon előnye, hogy megmutatja, hogy az ödipális

háromszöget megelőzően és egy specifikus modalításban a Harmadik helye nélkül a Melanie Klein által „paranoid-skizoidnak” nevezett szakasz nem tudna „depresszív” alakulni, és ezért nem tudná átalakítani a „szimbolikus megfeleléseket” lingvisztikai „jelekké”. Úgy tűnik számomra, hogy az Apának ezen archaikus inskripciója mintha egy módja lenne annak, hogy megváltoztassuk a fallikus anyára vonatkozó fantáziát, az anyáét, aki a kleinizmus és poszt-kleinizmus hátsó termeiben teljesen egyedül játssza önmagát mint falloszt, egyedül és magára hagyatva.

Ami a nyelvet illeti, az általam felvázolt koncepció ugyanannyira különbözik a nyelvi kompetenciát érintő innátista elméletektől (Chomsky), mint a tudattalan szubjektumában megmutatkozó eredendően adott nyelv lacani javaslatától. Természetesen a *gyermekkel* szembeni szimbolikus funkció pre-exisztenciáját feltételezem, de elfogadom a fejlődési posztulátumát is, amely az e funkcióhoz való hozzáférés *különböző modalitásainak* kidolgozásához vezetett el engem, és mely funkció egyébként a különböző pszichikus struktúráknak is megfelel.

Az előzőek fényében, az, amit fentebb „nárcisztikus strukturálásnak” hívtam, a legtávolibb pontnak tűnik (kronológiailag és logikailag), amelynek nyomait azonosítani tudjuk a tudattalanban. Azonban a nárcizmusnak eredetként, felbonthatatlan, analizálhatatlan védekezésésként való felfogása az analitikust – bármi legyen is egyébként teoretikus vezérelve – arra vezetheti, hogy értelmező diszkurzusát mint e nárcizmus elfogadását ajánlja fel, akár reparációs célból, akár pedig a nárcizmus elleni frontális támadásként, vagyis valójában elismerésként. Ez fogadtatás, akár reparációs, akár autentikussá tevő szándékú (például a racionális kritika által, lásd a „mentális működés” típusú értelmezéseket), a nárcizmus csapdájába esik, és csak ritkán sikerül azt elvezetni az ödipális szoroson keresztül a komplex szubjektum topológiáig.

Ezt a nehézséget az olyan klinikusok, mint Winnicott, úgy védik ki, hogy az „ödipális” és a „nárcisztikus” interpretáció keverékét nyújtják a pszichotikusnak nevezett állapotok vonatkozásában. Ugyanakkor, ha a zsákutca, amelyet jeleztem, másoknál is előfordul,

akkor azt hiszem, hogy egy alapvető hiányosságból eredeztethető: abból, hogy kimarad az Imaginárius Apa instanciája az elsődleges azonosulástól kezdve, az az instancia, amelynek a „projektív azonosulás” (logikailag és kronológiailag) csak az egyik későbbi következménye. Ez a zsákutca éppen ennek a nagyon konkrét és specifikus strukturálódásnak a figyelmen kívül hagyásából származik, és mindez a pszichikumot abba az elemi modalitásba helyezi vissza, amelyet a „nárcizmus” kifejezés elsimítani próbál azon elragadottság révén, ami nem egyéb, mint az anya fallosza.

Egy másik attitűd, amely jórészt kimerül egy olyan gyakorlatban, amelyet tévedés lenne Lacan tanításaként számításba venni, hacsak nem annak tagadásaként, abban áll, hogy a psziché ezen elemi modalitása és fragmentáltsága, amit „elsődleges azonosulásként” és, ahogy nevezni szokták „minute splitting”-ként írnék le, illeszkedik egy jelölőbe, egybe és egybe egyedül, leginkább a saját Névbe. A psziché topikus komplexitása és ökonómiája tehát függ e név hangbeli, szótagbeli vagy lexikális összetevőinek lehetséges túldetermináltságától. Ez a szélsőséges formalizmus lefordít egy fenomenológiai hallgatást, és csak annyiban leplezi le ezoterikus jellegét, amennyiben a nyelv szimbolikus funkciója itt kétségbe vonódik és, cinkosságban, sőt szívélyességben a jelölő anális manipulációja (a nárcisztikus struktúrákra jellemző manipuláció) révén a nyelv fetiszizálódik, vagyis csak az anyai fallosz bebalzsamozására korlátozódik. Nem hagytuk el Egyiptomot, mondhatnánk, látva a szimbolikus funkció enkriptálódását a betű eldologiasodásában. Az, hogy vannak, akik túl gyorsan és megrettenve jönnek ki onnan, nem lenne ok arra, hogy ott ragadjunk, és egy fétis-ernyőt konstruáljunk, ahol a betű megakad, mivel egy végső jelölőben érti meg magát, a tudattalan megnyílásában, a tudattalanban, amely nyelvi létében az ürességen forog. Az üresség, amit nem lehet bezárni egy szóba, formulába vagy fantomba, hanem csak felfedezni lehet, mint a fantáziabeli vagy tüneti formáció mozgatóját...

Erósz és Agapé

Végül, ez az Imaginárius Apára való közvetlen áttétel, korrelátumával, vagyis az objekt létrehozásával együtt, úgy vélem, megvilágítja a szerelmes állapot két modalitását: azokat, amelyek Nyugaton jelennek meg, és amelyeket a freudi elmélet nem tudott a maguk komplexitásában megközelíteni.

Platón a *Lakomában* elbeszéli nekünk a Szerelem, vagyis Erósz kalandjait. Ismerjük azt, amit Freud tett hozzá ehhez az elvhez ösztönök architektónikájával kapcsolatos elképzeléseiben. Egyesülés, elnyelés, szerelem egyfelől; elutasítás, eltaszítás, gyűlölet másfelől. Freud kezdetben idealizálta a platóni Erószot (amely a konkrét testtől az intellektuálisan elvontig terjed, hogy azután egybeolvadjon a bölcsességben, a Jóban és Szépben). Freud ezt mégis egy biblikus erotikával helyettesítette, vagy inkább hozzátette azt. Elegendő megnéznünk a Bibliában azon kifejezéseket, amelyek a férfi és nő szenvedélyes, sőt hitvány *szerelmét* tárják fel, éppúgy mint az embernek Isten és Istennek ember iránt való szerelmét, hogy észrevegyük: ezek leggyakrabban az „*ahaw*” szótövet tartalmazzák, amit az „elfogadni, befogadni, felismerni” szavakkal lehet helyettesíteni (vagy „elutasítani, megtagadni, eltaszítani”, a *gyűlöletért*). Más biblikus kifejezések a maguk módján ugyancsak megvilágítják a freudi Erószot, mint az elnyelés-elutasítás duális viszonyát, és az anyát célozzák meg. Ekképpen, a *riham* szó a *reham* töből származik (uterus), és családi érzést kelt; *hafez*, valaminek az élvezete, élvezni valamit; *razab*, jól érezni magát valamivel vagy valakivel, elfogadni. Intellektuálisabb lehetne a *hashak* terminus, kifejezve a személyes kötődést; a *hanan*, amely inkább szívességet fejez ki, mint érzést; és végül a *hased*, hűséget, de ugyanakkor igaz szerelmet (Gen 20:13; 47:39), szövetséget is jelölve.

Mindezeket a változatos jelentéseket, számomra úgy tűnik, Freud mesterien használta fel és dolgozta át ösztönelméletében, és általánosságban a szerelmi életben. Hangsúlyozzuk, hogy ezek sokkal inkább az anya-gyermek kettős archaikus viszonyban gyökereznek, amely kijelöli a birtoklás és elutasítás dichotóm játékát,

és amelyben megtalálhatók alapvető összetevőik, a pszichoanalízis szerint, a szerelem és a gyűlölet.

Ugyanakkor, a Nyugat megismerte a szerelemnek egy másik kifejeződését, azt az enigmatikus kényszerítő erő, amelyet úgy tűnik, hogy az ödipális freudi tudattalan semmilyen nyoma sem alapozott meg. A páli *agapéra* gondolok¹¹. Ha etimológiailag ez a keresztény szeretet az „együtt levés”, „összhang”, „közösség” és a „hitbeli közösség” ugyanazon szemáit tartalmazza, akkor kénytelenek vagyunk észrevenni, hogy szemben a görög Erósszal és a freudi erotikával (zsidó-görög), ez Agapéval egy olyan összhangról szól, amely a másiktól jön, közvetítés nélkül, aminek alávetem magam, és ami átszáll rám a „tárgy bármilyen beruházása” nélkül (a szerelem ugyanezért tiszta és önzetlen). Mint erőfeszítés, érdem, bírászkodás vagy a Törvény bármely más gyakorlatának jele nélküli szeretet, *agapének* nincs ösztönbéli ellenszolgáltatása (gyűlölet nélküli) és javaival együtt megérthetetlen marad. János apostol szerint „Isten a szeretet”; „(az Istennek) szerelme¹² kitöltetett a mi szívünkbe a Szent Lélek által, ki adatott nekünk” (Róm 5:5), vagy az olyan formulák, mint „Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus” (Gal 2:20) vagy „Mindez pedig Istentől van, aki minket magával megbékéltetett” (II.Kor 5:18) stb. az analitikus számára nemcsak a szubjektum paszszívvá válását jelzik, vagy a sikeres ödipális azonosulást. Az előbbiekkal szemben, ezen üdvös folyamat mechanizmusa szólít meg minket, amely az örömen túl az élvezet prototípusa is. És, ha igaz az, ahogy azt fentebb jeleztem, hogy az erotikus ösztönkésztetéseknek semmilyen leírása nem indikálja a harmadik személy e derűs nyugalma tudattalanban, és, hogy egyébként a sikeres Ödipusz (a megoldott ödipális helyzet), vagyis egy fiatal és élő Ödipusz Kolonozsban lehetetlenség, felmerül a kérdés; *honnan* származik ez az agapé?

Feltételezem, hogy ez az agapé megszünteti a fentebb említett *ürességet* és *abjektet* strukturáló elsődleges azonosulást, mely abjekt

---

¹¹ Vö. Andres Nygren: *Eros et Agapé*, Aubier-Montaigne, Paris, 1943-1962.

¹² Károli Gáspár bibliafordítása szerint.

nárcisztikus védőernyőként tűnik fel számunkra. Íme, ez az, ami magyarázatul szolgálhat azon nyugtalanságra, amelyet a kereszténység témája indított el Freudban, és amit racionalitása nem engedett megfogalmazni a kinyilatkoztatott vallás tekintetében, de amit, ragyogóan és óvatosan, kimondott a perzsa vallással szemben. „A perzsa istenfiú fényövezte alakja megértésünk számára mégis homályban maradt.”¹³ E sugárzó élvezetet valójában az anya által vágyott Fallosszal való „közvetlen és egyenes” elsődleges azonosulás-ként értelmezhetjük; ez nem azonos az Anya Falloszává válással, sem az ödipális drámába történő belépéssel. Így megmarad bizonyos imaginárius incesztus lehetősége, alapvetően az imagináriusé, mivel az az Imaginárius Apa helye óta működik. Egyébként e viszony későbbi elnevezése talán a szublimáció feltételeit reprezentálja...

A freudi szövegben ez az érthetetlen ragyogó arc nélkülözi az ödipális bűnösség és vétség érzését; ez az arc az apagyilkos és a tetével dicsekvő testvér-horda vezetőjéé (állítja Ernest Jones¹⁴). Ugyanakkor lehetséges körvonalazni ezen élvezet pre- vagy nem-ödipális modalitását is: az elsődleges azonosulásból származó szimbolizáció pozícióját, amely kapcsolódik a szexuális differenciálatlansághoz (anya és apa, férfi és nő) és az anyai vágy helyére való közvetlen áttételhez. Ez a szubjektivitás törekeny inskripciója lenne, amely Ödipusz későbbi uralkodása alatt csak egyfajta fantázia-státuszt őrizne meg. Ráadásul, e meleg de vakító megszéledített apaság magába foglal egy imaginárius felfokozottságot, de ugyanígy az identitások felbomlásának kockázatát, amelyet végül csak (ideális esetben) a freudi Ödipusz tud megszilárdítani. Modern civilizációnk viharai és áramlatai ellenére egy olyan szigorú apa elvárása, aki Nevén keresztül szeparációt, megítélést és identitást hoz nekünk, szükséges, kívánatos és többé-kevésbé kegyes elvárás. De észre kell venni, hogy e szigorúság megrendítő megkérdőjelezése, messze

---

¹³ Sigmund Freud: *Totem és tabu*. Gönczöl Kiadó, Bp., 1990, 140. o.

¹⁴ Sigmund Freud: Mózés, az ember és az egyistenhit. In: uő.: *Mózés*. Európa, Bp., 1987.

attól, hogy árvává vagy kikerülhetetlenül pszichotikussá tenne minket, feltárja az apaság, mégpedig az imaginárius apaság sokféle és változatos sorsát. Ezeket az irányokat egészében feltárhatta, vagy feltárhhatja a klán a maga együttességében, a pap vagy a terapeuta; de minden esetben egy olyan funkcióról van szó, amely lehetővé teszi, hogy a szubjektum belépjen egy – bármennyire törekeny – modalitásba, a későbbi és elkerülhetetlen ödipális sorsba, amely ugyanakkor játékos és szublimáló is lehet.

Mi helyezkedik szembe az Imaginárius Apa felismerésével? Mi hozza létre elfojtását, sőt temetését? Freud bevezeti a „karakter” kifejezést, amelynek ismerjük anális tartalmát. „Bármiként alakul is a jellemnek későbbi ellenálló ereje a feladott tárgymegszállások befolyásával szemben, az első, legkorábban történt azonosítások hatása általános és tartós lesz”¹⁵

A jellem az analizálhatóság határainak egyike, ezt megerősítik azok a nehézségek, amelyekkel ezen a területen találkozunk. Mi több, az anális karakter ellenállása az elsődleges azonosulásnak megvilágítja az abjekt feltűnését a terápiában, mint az első rést az ellenállásban... Mégis és elsődlegesen a közvetítéseket létrehozó ödipális rivalizáció az, ami tragikus módon elhomályosítja az elsődleges azonosulás káprázatát. Ödipusszal a kérdés már nem az, hogy: „Ki ez?”, hanem, hogy „Kié az”?; a nácisztikus kérdés: „Vagyok?” birtokló vagy tulajdonító kérdéssé változik: „Van nekem?” Annyi bizonyos, hogy az ödipális drámától és megakadásaitól, tehát visszafelé nézve felfedezhetőek az elsődleges azonosulás sajátosságai. Ugyanakkor megállapítható, hogy a „határállapotok” közvetlenül oda vezetnek, az ödipális konfliktust későbbiként vagy másodlagosként helyezvén el.

Így az elsődleges azonosulás úgy mutatkozik számunkra, mint szükséges láncszem a szubjektum eljövételében, még akkor is, ha a beszélő lények nem őriznek meg belőle semmit, csak a nyomot.

A fiú például nehézen fog majd elszakadni attól a bénító szituációtól, hogy ő legyen anyjának fallosza; vagy, ha a közvetítő anyai

---

¹⁵ Sigmund Freud: *Az ősválami és az én*. Hatágú Síp, Bp. 1991, 38. o.

nagyapa (vagy más valaki) segítségével mégis sikerül neki, egy elérhetetlen apa árnyékában nem fogja abbahagyni a fiútestvéreivel való hadviselést. Csak valamiféle költői kifejeződésben lehetséges számára az, hogy meghaladja a szexuális különbözőséget, Fiú-és-Apa legyen az elsődleges azonosulás közvetlen és azonnali modalitásában. A trubadúrok és Joyce vallanak erről. A lány csak akkor őrzi meg az elsődleges áttétel nyomait, ha ebben egy anyai karakterű apa segíti, aki azonban gyenge segítség számára abban a harcban, melynek célja, hogy eltávolodjon az anyától és heteroszexuális tárgyat találjon. Tehát hajlama lesz arra, hogy a homoszexualitás csalódott lázába, vagy az absztrakcióba temesse ezen elsődleges azonosulást, azért, hogy leváljon a testről, önmagát mint „lelkit” vegye, vagy összeolvadjon egy Gondolattal, egy Szerellemmel, egy Odaadással... Ha megmarad valami élvezet (*jouissance*) továbbra is részt vesz abban az archaikus differenciálódásban, amelyet Freud oly finoman és elliptikusan érintett az „elsődleges identifikáció” témájával.

Hogy ne vesszünk el az absztrakcióban, e gondolatok alátámasztására rámutatnék néhány klinikai tényezőre.

Jean, az áthaladó és az üres

Jean az analízisbe a Winnicott, Fairbairn és Rosenfeld által jól besorolt „borderline” panaszokkal jött: hamis szelf, szexuális impotencia, szakmai elégedetlenség. Beszédmódja megfelel a divatnak, noha ezt nagyrészt tagadja. Amikor átadta magát a jelölő játéknak, úgy kezelte a szavakat, mint a dolgokat, vagy éppen mondatai fragmentált, illogikus, kaotikus összefüggéseiben beszélt, egy idő után olyan benyomást keltve, mintha *üres* lenne. A férfi terápiája során az explicit üresség témája számos konfigurációt és metaforát hozott létre, amelyek mind az anyára mutattak, akire soha nem alkalmazta a birtokos névmást. Mintha az elfojtás problematikus lett volna; minden incesztuózus, sőt gyilkos tartalom is jelen volt diszkurzusában. Ha ezeknek volt is *értelmük*, nem volt *jelentésük* a páciens számára. Mintha nárcizmusának üres terhésségében a tartalmak

(ösztönök és reprezentációk) nem tudták volna megtalálni a *másikat* (a címzettet), nem volt címzett, aki egyedül képes lett volna arra, hogy jelentést adjon súlyos, ám üres értelmüknek. Az áttétel ezen ürességből két elemet emelt ki, amelyeket szeretnék itt feltárni, és amelyek igen ígéretesnek tűnnek az ödipális problematika szempontjából.

Az első az *abjekció* szétrobbanása¹⁶. A vágyott vagy megölni kívánt anya csak abjektként, eltaszítottként öltött testet, felruházva a korábbi megfagyott analízis minden részletével. Mindig egy kifejezetten idealizáló áttétellel védve magát, a páciens átalakította a bizonytalan határokat aközött, ami még nem az Én és ami még nem a Másik, nárcisztikus konzisztenciával ruházva fel és ragadva ki az ürességből és az „abjektok” közül e még nem Ént: „Undorító vagyok, tehát létezhetek.” A szubjektum és a tárgy felváltva abjektok, anya és fia nehezen válnak le egymásról a terápia e teljes bevezető szakaszában, erőteljesen mobilizálva a test határait (bőr vagy záróizom), a váladékokat és az ejakciót, hogy befészkeljék magukat a múltó tünetek. A nárcizmus ezen elemi strukturálása mindenképpen megelőzi a „projektív azonosulást”, amely ugyan az analízis elején diffúz volt, mégsem tűnik alapvetőnek (*értelme* van, de *jelentése* nincs), s feldolgozni és értelmezni csak később lehet.

Az általam feltárni kívánt abjekt második parallel eleme, a páciens egyik álma. Hogy megvédje magát anyja szeretőjével szemben, aki összes ödipális identifikációját mobilizálta, Jean féktelen hajszába menekült, amit éppen abban a pillanatban szakított meg, amikor csodálatos módon egy szentre hasonlító öregember, „Azt hiszem Kristóf, aki a gyermek Jézust viszi, vállalta, hogy átvisz a hídon. Vitt engem, de a saját lábaim voltak, amelyek mentek.” A következő ülések Jean apját idézték, aki még egészen fiatal korában meghalt, ám az anyai nagybácsit és nagyapát is, akiknél az első éveit töltötte.

---

¹⁶ Lásd erről Julia Kristeva: *Pouvoirs de l'horreur, Essai sur l'abjection*, Ed. du Seuil, Paris 1980.

A mindmáig befeketített, hiányzónak vagy nullának nyilvánított apa bizonytalanul rajzolódott ki a páciens beszédében, mint „szerény intellektusú”, „mozikedvelő”, „James olvasója” („bizarr, egy egyszerű alkalmazott ilyen műveket olvas”). Rá támaszkodott az abjekt elleni harcban, hogy stabilabb határokat adjon neki, „szelfeket”, amelyek korábbiak ahhoz, hogy hamisnak tűnjenek, konfliktuózus jeleket, amelyek kijelölik e nárcizmus fehérségét, amit kezdetben az üresség siratott el.

Freud pácienseivel ellentétben, a borderline az *Erőséről beszél, de az agapéről álmodik*. Az, amit e pácienseknél „problematikus elfojtásként” sőt, mint az „elfojtás hiányaként” lehetett interpretálni, számomra úgy tűnik, mintha inkább az elfojtás *egy másik pozíciója* lenne. A borderline-nál az elsődleges azonosulásra elsősorban szilárd tagadás nehezedik. Túl általános és pontatlan lenne azt mondani, hogy az „apa Nevének visszautasításáról” van szó, hacsak nem a kezeléssel együttjáró áttételéből fakadó Ödipusz többé-kevésbé analizálható. De az agapének ezen elfojtása (ezt a kifejezést itt az elsődleges azonosulás szinonimájaként használom), amely főleg a tagadást juttatja eszünkbe, mindazzal együtt, amit az a homoszexualitás elfojtásáról feltételez a férfi esetében, megváltoztatja az elfojtott erotikus ösztönökkel és elsősorban a duális viszony (ezen a projektív azonosulást értem) erotikus ösztöneivel kapcsolatban álló *reprezentációk státuszát*. Mégpedig oly módon, hogy az indulatok reprezentálói áttörnek az elfojtás cenzúráját és üresnek, jelentés nélkülinek tűnnek fel a diskurzusban. A beszéd maga egy hasonló hatásnak van alávetve: Jean egyszerre érzi magát ösztönökkel telinek és „kasztrálnak”, állandóság nélkülinek, ő maga is üres, mivel meg van fosztva attól az archaikus és elemi Harmadiktól, amely a címzettje lehetett volna és amely, a beszédet fogadva, hitelesítette volna azt. Ha csak az Ödipális Apa marad, egy Szimbolikus Apa, akkor az „abjekt” elleni küzdelem, és ebből következően, a fallikus anyától való függetlenné válás, nem tud beíródni a nyelvbe.

Így az analitikus idéződik meg az Imaginárius Apa helyére (és ez az, amiről a borderline álmodik), elsősorban azért, hogy az áttétel folyamán keresztül bátortalanul az abjekció támogatására szolgáljon.

Marie és az anya hiánya

Marie a hisztéria minden bájos rettenetét mutatta: követelésből követelésbe, megerősítésből megerősítésbe egészen a „totális bukásig”, amely elsősorban „hideggé” tette, jóllehet drámaian zaklatottá, nyugtalaná, szorongóvá...” Meglepő, hogy állandóan engem sújt a világ hiábavalósága.” Amivel viszont nem takarékoskodott, az a tünet volt, amiért analízisbe járt: fulladás, amely azonnal hatalmába kerítette, ahogyan volánhoz ült. Marie története nem mindennapi. A háborúban eltűnt az édesanyja, először az apai család vette magához, ezután dajkához küldték. Apja újból megházasodott, „felesége teljesen megfélemlítette”, mondja Marie, lányát csak ritkán látta, egy fiatalkori botlás terhének tartotta, akit kész volt eltartani, de szeretni nem. Az anya e valódi hiányának tetőfokán az anya idealizációja és gyűlölete alakult ki, és amikor Marie 25 éves korában csalódottan találkozik a családdal, amely továbbra sem ad neki helyet, csak az utóbbi jut érvényre. Marie kapcsolatai a nőekkel gyakoriak, konfliktusosak és „jelentéktelenek”: „ez nem érdekel engem” mondja, miután hölgyei társaságában százszor újra produkálta „tünetét”, ahogyan ő mondja. De tartja magát, nem fejez ki semmit, nem kifogásol semmit: „Teljesen mazo, mondhatnák.” Az alapvető nácisztikus védelem gondja „szolgálatkészsé, szeretetteljesé, kedvessé” teszi őt, noha két (sohasem kevesebb, mint kettő, pontosítja Marie) szexuális partnere, akikkel váltakozva tart fenn elkülönített és konfliktusokkal terhelt kapcsolatokat, lehetővé teszi, hogy ne veszítsen el semmit, sem gyermekkorának struktúrájából, sem kielégüléseiből, és, hogy helyreállítsa az elsősorban a trió veszekedései során megélt néha „fojtott”, ám kielégítő teljességet.

A nácizmus e központi ürességét Marie története talán túlságosan közvetlenül írja le anyja *hiányával* (de a hisztériások imádozott vagy gyűlölt anyjai között hányan csatlakoznak a kifulladás nácisztikus keresés védőernyője mögötti tárgy ugyanezen fogyasztásához a hisztéria végtelen tükrében?). Marie-nak nem volt semmilyen tárgya, hogy abban megmérse magát, azzal szembe-

szegüljön, abba projektáljon. Jean abjekciója ebben az összefüggésben tiszta és egyszerű, nyugtalan, lázas és hasztalan hiábavalóság: az Igazi Mesterség, az Igazi Szelem lehetetlen kutatása, amely véget vet az „engem senki sem szeret”-nek. Csak akkor vette észre, hogy a sors áldozatul esett e logikának, amikor egy barátnője felhívta rá a figyelmét, elveszítve önmagát egy határok nélküli térben, amelyet csak a tünetei (a „fulladásai” – egy határ, korlát, ütköző?) és a mérgének élvezete határoznak meg.

Édesapja egy alkalommal súlyosan megbetegedett, olyannyira, hogy Marie azt hitte, el fogja veszíteni – ennek kapcsán a következőt álmodta: Értesítés az elhalálózásról, egy férfi meghalt, noha a leírt név egy nőé. Gyorsan világossá vált, hogy ez Marie féltestvérének a neve, az apa kedvencéé. Marie ezután rájött, hogy...élete két férfinak is más asszonyai voltak, ezért ő nem kivételes. Iriggyé vált, felázadt e nővel szemben, az analízissel szemben...

A hisztéria *az agapéről beszél és Erószról álmodik*. De ahhoz, hogy ez szerelmének egyik vagy másik modalitásában létrejöjjön, oly módon tartja fenn határai végtelen nárcizmusának anyjával való összeolvadását, hogy mindkettőt elsüllyeszti a hiány gyönyöreiben. Mivel kapcsolatos hiány? Az elsődleges azonosulás által létrehozott elemi elkülönözéssel kapcsolatos hiány, az elsődleges azonosulás által, amely lehetővé teszi egy potenciálisan szimbolikus Másik létezését. Mert ha igaz az, hogy ő maga is áthelyeződik az Imaginárius Apa helyére, már amennyire az garantálja a nyelvbe való belépést és megghiúsítja az összeolvadt hisztéria fóbiás és pszichotikus lehetőségét, akkor fegyvereivel együtt, de poggyász nélkül helyeződik át oda.

A poggyásza az anyai összeolvadás ürességében és/vagy az anya hiányában marad. És/vagy-ot mondok, mert ezen a ponton, az anya jelenléte vagy hiánya, feltéve, hogy a szükségletek kielégülnek (egy dajka, nővér vagy anya által, aki csak ápoló *más vágy* nélkül), ugyanahhoz tér vissza: ők ugyanazok, ő ugyanaz. A lény, aki kielégíti a szükségleteket (vagyis az anya, aki nem vágyik a másik Falloszára) nem tud más nyomot otthagyni, mint a nem létezését, a nem-létét. Az, ami létezés, kölcsönöz az anyának, az elsődleges

azonosulás attól kezdve, hogy a hisztériás anyja nem az abjekt körvonalait éri el, hanem egy idegenét, egy hiányzóét, egy közömbösét, azelőtt, hogy, Ödipusz cselének köszönhetően a projektív azonosulás konfliktuózus tárgyává vált volna.

Egy ilyen hisztériás Erószával fog élni a nőekkel, szimbolikus *agapéra* várva, amit az a férfi idealizál, aki mégsem fog soha választani sémájára. Íme, ez az, ami megterheli a hisztériás Ödipuszát, és ami megvilágítja a legnagyobb rosszat, hogy az apai típus tárgyát kell választania. Ebben a struktúrában az imaginárius apa nem létezik: már azelőtt kimerül, hogy lehetősége nyílt volna arra, hogy az anyai ürességből kiemeljen egy olyan tárgyat, amely fogékony a szerelemre és a gyűlöletre, egy szükségszerűen az anya képére formált erotikus tárgyát (a férfinek és a nőnek).

Derealizációk között (természetesen a határok, a szomatikus tünetek derealizációja között), ahol örömmel kibontakozik a határok nélküli nárcizmus és a szükségképpen anális, de elfojtott és ezért egyáltalán nem abjekt leszámolás a nőekkel, a hisztériás identitását a szimbolikus Apa szigorú tekintete mögött keresi, az irgalmatlan Apánál. Az apával való ödipális azonosulás felé vezető út itt vagy jól el van torlaszolva, vagy az Imaginárius Apa elfojtása miatt erősen akadályoztatva van, amely Apa teljes egészében az anyához van utalva. A hisztériás, férfi vagy nő, nem az anya fallosza, de ezt nem akarja azt tudni. Az elsődleges azonosulás tagadása e perverz képlekenységet kölcsönzi neki, e kacérságot, e színlelt befolyásolhatóságot... amivel elhitei (az Apával), hogy nem létezik, mivel ő...az anya, vagyis semmi...

Az anya nyilvánvaló nárcizmusában és anális abjekciójának (a takarékosság értelmében vett) ökonómiájában (a hisztériás megspórolja magának az anyai abjekciót, azért, hogy ne engedjen e prototárgy tekintetében a gyűlölet vagy üresség „szeretve-gyűlöletének”) – jól látható mindebben a projektív azonosulásra e struktúrában jellemző erőszak egyik feltétele. Sajátosságai, amelyek még hangsúlyosabbak a nőknél, megvilágíthatják a női paranoiát, amely oly sok hisztériásban szunnyad.

Mathieu avagy a walkman Szaturnusszal szemben

Mathieu egyike azon walkmannel felvértezett fiataloknak, akik egy éve elárasztották Párizs utcáit, és akiket, azt hiszem, hogy ritkán látni a díványon. Fejhallgatójával érkezett, amelyből „természetesen klasszikus” zene ömlött – pontosította – és nem vette le azt addig, amíg meg nem látott engem, hogy aztán visszategyje, mikor távozik szobámból. Egy nagy egyetem diplomája, ahogy ő mondta, „okos és zavart” matematikus, az éneknek szenteli magát, amit mégsem sikerül már megmagyaráznia, az az, hogy miért jött analízisbe. Bár tehetséges a mesterséges nyelvekben, Mathieunek nem sikerül többet beszélnie a környezetéről, ahogyan egy árulkodó szót sem ejt egy korábbi analízissel való próbálkozása alatt, amely három hónapig tartott volna. A szemtől szembeni terápia számos hónapja során, Mathieu kevésbé analizált, mint inkább megtanult a másiknak beszélni. Hosszan elnyújtva felvázolta a család történetét, amelyeket rövid képsorokkal vágott ketté, mikor agresszíven így szólt: az utcán, a metrón, az autóbuszon. A zene elválasztotta ezektől az erőszakoktól, de ugyanakkor azt gondolta, hogy az ki is provokálja azokat. A kihagyásos, célzásokat tartalmazó beszédet, amelyet mintegy befalazott az absztrakció számára, főleg arra használta, hogy *meghamisítson* egy teret, hogy valami engem *jelentsen*. Fáradtságos és nehéz volt neki beszélni, akár túl általános volt, akár túl aprólékos. Csak a zene harmonizálta ezt a bipolaritást (absztrakció-intrúzió), amely, a fejhallgató nélkül, megkövesítette és odaszegezte Mathieu-t az ágya mélyére, telefon nélkül, elvágva másoktól, mintha „egy lát-hatatlan és áttörhetetlen krétával rajzolt kör venné körül”.

E fóbiás-kényszeres berendezés akkor kezdett el felengedni, amikor a terápiában megjelent a felfaló apa képe: telhetetlen evő, ki-elégíthetetlen felfaló. Attól fogva, hogy Mathieu feltette magának a kérdést walkmanje szerepéről és a zenébe való bezárkózásáról, ez a Szaturnusz apa elfoglalta a „szerencsétlen flótás” helyét, és a nevelő-üldöző-csábító női és férfi figuráinak egész sorozatát hozta létre.

Analízisének e szakaszában, amelyet számomra Mathieu fejhallgatóval való érkezése jelölt ki, fennmaradt bennem az apai csábítás

rettenetének benyomása: fantáziált vagy valós? Anyját a család kulcsfigurájaként írta le, és Mathieu továbbra is a fallosza maradt. Duális ökonómiájukból láthatóan ki volt zárva, hogy más legyen a vágya, mint a gyermeke, az ökonómiából, amelyet az apa nem bontott meg, és amelyet az anyai nagyapa, egy vietnami, csak súlyosbított, mélyen bevésve az identifikációs menekülés e pontját, amelyben Mathieu nem tudta megtalálni az ütközőt későbbi ödipális identifikációinak folyamata számára. Ezen anyai nagyapára gondolva így szólt: „Egy fehér sárga vagyok.” E duális szimbiózis falánksága az Imaginárius Apa megtagadásával, és következményképpen, az orális szadizmus fenntartott áradatával együtt, kívülről kivetítettként tért vissza Mathieu-höz, miután a vágy tárgya, a férfiúi elsőbbség tárgya (mivel az anya egybemosódott vele) feltűnt.

A zene jóvátétel, reparáció volt (re-père¹⁷), közvetítő egyfelől az összeolvadás, másfelől a támadásokkal szegélyezett láthatatlan krétakör között. Lehetővé tette Mathieu számára, hogy kialakíthasson egy mozgó identitást és, hogy abból abjektként kivessen mindent, ami nem lépett be oda (vagyis az ödipális fegyvergyűjteményt, amelyhez csatlakozott az undor és az archaikusabb orális szadizmus). Ujjongóként, extatikusként, szerelmesként is, Mathieu csak *walkman*ből volt. A fejhallgató: egy pont, ami összegyűjtötte az összes pontot, egy szervezett, differenciálódott végtelen, amely állandósággal töltötte be, és lehetővé tette számára, hogy dacoljon Szaturnusz falánkságával, de azt is, hogy elfogadja a saját destruktivitását az irányában. Mathieu anyai nagybátyja híres zongoraművész volt. Az analízis a *walkmant* használta; felismerte a csigahéjat, ami ez a fejhallgató is lenni akart, és abból az autonómia, az elhatárolódás premisszáját hozta létre.

A kényszerneurózis rítusainak pincéjében megvédelmezi a tévelygést, az instabilitást, ami elárulja a bukást vagy az elsődleges azonosulás törekenységét, és azt, amit Mathieu *walkman*je segített nekem meghallani...

---

¹⁷ [père = apa (franciául)]

„Ó, boldog Isten! Egy csigahéjban ellaknám, s végtelen birodalom királyának vélném magamat, csak ne volnának rossz álmaim” mondja Hamlet (II. 2.)¹⁸, amit Borges az *Aleph* mottójaként idéz. „Az a hely, ahol megtalálhatók, anélkül, hogy egybemosódnának, a világ minden helyei”, Aleph a gyermek „kiváltsága”, hogy „az ember egy napon költeményt teremtsen”.

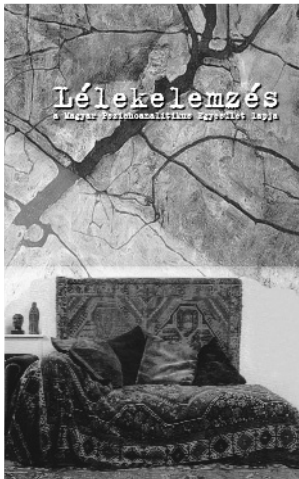
Vajon lehetnek-e az itt körvonalazottak az Imaginárius Apa újratemtésének, helyének elfoglalásának és a nyelvben való elhelyezésének feltételei, és egyesek számára szublimációs lehetőségei? Egy ilyen ökonómia közelebb hozza az elnevezést e tárgy nélküli helyhez, amely sem szubjektum, sem tárgy, de pont és végtelen, leblokkolt identitás és közvetlen azonosulás. Egy hely, ahol a nárcizmus csak Hamlet fájdalmas módján uralkodik, az abjektől, az ürességtől, a fantomtól, az apai szeretet keresésétől övezve. Mert a beszélő lélek azelőtt, hogy ödipálisan megölné, hogy beszéljen, szereti a „személyes előidőbeli apát”.

Az általam itt megfogalmazott kérdésnek nem az a célja, hogy a szublimációra vonatkozó vitát vezessen be, hanem egyszerűen az, hogy rámutasson arra, hogy a „nárcisztikus” vagy „pszichotikus” állapotok ezentúl mennyire nélkülözhetetlenek a pszichikumban; mennyire felforgatják a nozográfiai szokásokat; és, hogy pszichoanalitikus megközelítésük mennyire összeütközik a civilizációk kataritikus és szublimáló diszkurzusaival.

Gyimesi Júlia fordítása

---

¹⁸ Arany János fordítása.

LÉLEKELEMZÉS

A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület
szakmai folyóirata

II. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
2007. OKTÓBER

TARTALOM

HALÁSZ ANNA: Beköszöntő
Tudománytörténet

ERŐS FERENC: Ferenczi, Freud és a "háborús neurózisok"

GYIMESI JÚLIA: Intrapszichikus kauzalitás és spirituális
psziché – versengő tudattalan koncepciók a tudományos
lélektan hajnalán

KŐVÁRY ZOLTÁN: Jung "Siegfried"-álma

HÁRS GYÖRGY PÉTER: Egy örökség öröksége: Goethe – a
pszichoanalízisben

Tanulmányok

HAYNAL ANDRÉ: Freud utolsó üzenete

LŐRINCZ ZSÚZSA: Az anya-lány kapcsolat fejlődéséről

LÚKÁCS DÉNES: A női Ödipusz-komplexum

SCHMELOWSZKY ÁGOSTON: A Schreber eset egykor és ma

Tudományos határterületek

SZÉKELY ZSÓFIA: Apák és Királyok, Fiúk és Hősök – A személyiségfejlődésről többféleképpen J. R. R. Tolkien: *Gyűrűk Ura* című regényének pszichoanalitikus elemzése

TERENYI ZOLTÁN: A freudi pszichoanalízis én- és valóságkonstrukciója a kommunikációtechnológia perspektívájából

E-mail: info@lelekenotthon.hu